

ก้าวไปด้วยกันฉบับพิเศษ
เทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

สารบัญ

- 4 สารบัญจากผู้อำนวยการ
- 6 จากใจบรรณาธิการ
- 7 สมเด็จพระเทพฯ กับเทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- 12 แผนที่เครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- 14 74 พิพิธภัณฑ์มาแล้ว
- 27 เก็บมาฝากจากเทศกาล
- 31 ประสพการณ์จากคนทำพิพิธภัณฑ์
- 54 ประสพการณ์พิพิธภัณฑ์จากต่างแดน
- 64 การแสดงและเสวนา เวทีย่อยขึ้น 1

สารบัญ

เรามีอะไรกันที่เวทีขึ้น 4 **66**

กิจกรรม “คนคั่นของ” **69**

คุณประทับใจอะไร?

ในงานเทศกาลพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น **71**

The Vote **76**

สิ่งที่คุณอยากบอกกับเรา **78**

เก็บตกงานเทศกาล **80**

ทำเนียบเครือข่ายพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น **85**

จดหมายจากเครือข่าย **92**

แนะนำหนังสือ **96**

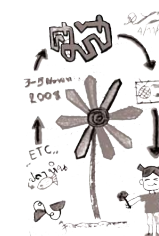
สวัสดิ์สมาชิกก้าวไปด้วยกันทุกท่าน ศักธาขใหม่มาเยือนอีกครั้งหนึ่งแล้ว ถึงแม้ว่าปีพุทธศักราช 2551 ที่ผ่านพ้นไปบ้านเมืองเราจะมีคามผันแปรทางการเมืองและวิกฤตเศรษฐกิจให้กลุ่มอกกลุ่มใจกันอยู่ แต่สำหรับชาวมนุษยพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นกลับเป็นปีที่มีความสุข เพราะเราได้มีโอกาสมาพบกันในงานเทศกาลพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เมื่อวันที่ 3-5 พฤศจิกายน 2551 ซึ่งเป็นโอกาสที่น่าชื่นใจไม่น้อย ภาพที่เจ้าของบุนสนทนาเล่าเรื่องราวอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ภาพผู้ชมที่ตื่นตาตื่นใจ ภาพบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน เป็นความทรงจำดี ๆ ที่จะอยู่กับเราไปอีกนาน

การจัดงานเทศกาลครั้งนี้ทำให้ดิฉันตาสว่างขึ้นอีกหลายอย่างเกี่ยวกับธรรมชาติมนุษย์ ที่สำคัญทำให้ดิฉันได้เห็นว่ ความต้องการ ความคาดหวัง และข้อเรียกร้องของมนุษยเรานั้นช่างไม่มีที่สิ้นสุดเสียจริง ๆ ความพอใจไม่เคยรู้จักคำว่าพอเพียง จัดงานสามวันก็ถูกบ่นว่าน้อยเกินไปควรจะจัดสัปดาห์วัน จัดให้มีหลากหลายกิจกรรมดีกว่านี้ว่าไม่ให้ความรู้สึก ๆ จัดให้เข้าชมโดยไม่ต้งเสียค่าใช้จ่ายอะไรเลย ก็ยังถูกต่อว่าว่าสถานที่คับแคบเกินไป คราวหน้าควรจะไปจัดที่สนามหลวงดีกว่า ค่ารถไม่คุ้มเหนื่อย น่าจะจัดแบบอื่นดีกว่า ทำไม่ได้ทำอย่างนั้น ทำไม่ได้แบบนี้ ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ....

แต่ทุกครั้งทีดิฉันเริ่มจะรู้สึกท้อใจกับถ้อยคำที่บาดความรู้สึก ดิฉันก็จะต้องเตือนตัวเองให้หันไปดูการต่อสู้ของชาวพิพิธภัณฑท์หลายต่อหลายท่าน พิพิธภัณฑท์จำทวี พิพิธภัณฑท์ปลาหิน และอื่น ๆ อีกหลายแห่งที่ต้องบุกเบิก เสียสละ ฝ่าฟันอุปสรรคอดทนต่อความไม่แยะ แสบปัญหาวันแล้ววันเล่า ทุกคนมุ่งมั่นทำงานต่อไปอย่างเงียบ ๆ ไม่ไว้วางใจ ไม่ท้อแท้ งานของท่านเหนื่อยยากแสนสาหัสกว่าดิฉันหลายเท่า ความเหนื่อยล้าของดิฉันเป็นเพียงเศษเสี้ยวเล็ก ๆ ของสิ่งที่ท่านประสบมาชั่วชีวิต ประสบการณ์ของท่านเป็นบทเรียนการสู้ชีวิตที่ให้ความรู้ การรู้จักโลกและให้กำลังใจในยามที่ดิฉันต้องล้มรสความบิ่บคั่นในชีวิตประจำวัน

ในโอกาสขึ้นปีใหม่ที่ผ่านมาผ่านไปหลายเดือนแล้ว แต่คงไม่สายเกินไปที่จะส่งความปรารถนาดี ดิฉันจึงขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก สิ่งที่ท่านนับถือศรัทธา ตลอดจนอำนาจสิ่งความอูตสาหะในการอนุรักษ์และพลิกฟื้นพลังทางวัฒนธรรมของท่าน จงโปรดอภิบาลรักษาให้ทุกท่านมีสุขภาพแข็งแรง ไม่เจ็บ ไม่จน มีกำลังใจทำงาน และให้เราได้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนทุกข์สุข รวมทั้งเรื่องราวต่างๆจากท้องถิ่นของท่านต่อไป

ดร. ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล
ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

สวัสดีค่ะ ฉบับนี้เป็นคว้นหลงมาจากเทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น “ฟังเรื่องเล่า พื้นที่ความหลัง สร้างพลังท้องถิ่น” ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3-5 พฤศจิกายนที่ผ่านมา งานนี้ได้รับความสนใจจากผู้คนเป็นจำนวนมาก และทำให้พื้นที่ของศูนย์ฯ ที่มีจำกัดอยู่แล้วดูแคบลงอีกถนัดใจ ทั้งชาวพิพิธภัณฑ์ที่มาร่วมออกซุ้มนิทรรศการกันถึง 79 ซุ้ม และผู้ที่มีมาชมงาน โดยเฉพาะเวลาที่กองทัพนกเรียนจากโรงเรียนต่างๆ เข้ามา ก็ทำให้ทั้งทีมงานและชาวพิพิธภัณฑ์ที่มาออกซุ้มต้องเหนื่อยเพิ่มขึ้นหลายเท่า แต่ก็เห็นยิ้มแก้มปริทั้งคนเล่าเรื่องและคนฟัง แอบกระซิบถามคุณป้าที่มาออกซุ้ม คุณป้าบอกว่าเหนื่อยแต่ก็สนุก

หลายท่านมีโอกาสดูมาเยี่ยมชมและเก็บความประทับใจกลับไป หลายคนอาจจะพื้นความทรงจำในอดีตเมื่อได้มาพบเห็นข้าวของที่ตัวเองเคยเห็นหรือเคยใช้ บางคนเห็นภาพอดีตผุดขึ้นมาในหัวสมองแบบแว็บๆ บางคนก็ตื่นเต้นเพราะไม่เคยเห็นความหลากหลายของผู้คนและข้าวของมาก่อน หลายคนรบเร้าให้ทีมงานแบบนี้เร็วๆ

แหม เดียวจะหาว่ามีแต่คำชื่นชมและคนชื่นชอบ คนที่มาแล้วหงุดหงิดก็มีเค้ะ ส่วนใหญ่จะบ่นเรื่องสถานที่คับแคบ ที่จอดรถน้อย จำนวนวันที่จัดน้อยไป ไม่ตรงวันเสาร์-อาทิตย์ อากาศร้อน ฯลฯ ทางทีมงานก็จะเก็บเอาความคิดเห็นเหล่านี้ไว้ปรับปรุงในการจัดงานครั้งต่อไป

ส่วนคนที่ไม่ได้มาชมงานก็ต้องเสียอกเสียใจ เพราะก้าวไปด้วยกันฉบับนี้ได้ประมวลเหตุการณ์ต่างๆ และภาพบรรยากาศของงานมาให้ท่านได้ชมกันอย่างเต็มอิ่ม ทั้งพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จฯ ทรงเปิดงาน และทอดพระเนตรซุ้มนิทรรศการ ภาพซุ้มนิทรรศการ กิจกรรมเด็ก การบรรยาย และการแสดงต่างๆ เพื่อที่ทุกคนจะได้แบ่งปันเรื่องเล่าและมีความทรงจำร่วมกันค่ะ

“พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นที่ที่เก็บรวบรวมวัตถุสิ่งของ บ้านที่เรื่องราวความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การดำเนินชีวิตและความเปลี่ยนแปลง ของผู้คนในท้องถิ่นต่างๆ การที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจำนวนมากจากทั่วทุกภูมิภาคในประเทศ มาร่วมกิจกรรมกันในครั้งนี้ เป็นโอกาสอันดีของผู้เข้าร่วมชมงานที่จะได้ศึกษาข้อมูลความรู้ เบื้องต้นจากพิพิธภัณฑ์หลายแห่งได้ในคราวเดียว ขณะเดียวกันผู้ดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ก็จะได้เรียนรู้ลักษณะความคล้ายคลึง และความแตกต่างและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและ กัน อันจะนำไปสู่ความร่วมมือเพื่อพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ก้าวหน้า สามารถทำหน้าที่ เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น และคนภายนอกได้อย่างเข้มแข็งยั่งยืนต่อไป”

พระราชดำรัสสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
เนื่องในโอกาสทรงเปิดงานเทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ๒๕๕๑
วันจันทร์ที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๑
ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

สมเด็จพระเทพฯ กับเทศกาลพิพิธภัณฑ์

- 1 ทรงฟังการบรรยายสรุปการดำเนินงานวิจัย และพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตรฐานนิทรรศการต่างๆ

- 2 นิทรรศการฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
- 3-4 ทอดพระเนตรฐานนิทรรศการ
- 5 ฐานนิทรรศการศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมมอญวัดทองบ่อ จ.พระนครศรีอยุธยา
- 6 ฐานนิทรรศการพิพิธภัณฑ์บ้านดอนม จ.เพชรบุรี
- 7 ฐานนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดบ้านทราย จ.ลพบุรี

8 ชุมนิทรรศการศูนย์วัฒนธรรม
อบต.ไล่โว่ จ.กาญจนบุรี

9

10

11

12

13

14

- 9 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ชาวเขาชุมชนจะแล จ.เชียงราย
- 10 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์คณะฟุตบอลแห่งประเทศไทย จ.นครปฐม
- 11 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน จ.สงขลา
- 12 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ปลาหิน จ.สุราษฎร์ธานี
- 13 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ภาพยนตร์ไทย จ.นครปฐม
- 14 โรงหนังกระโปรง พิพิธภัณฑ์ภาพยนตร์ไทย จ.นครปฐม

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

9

เทศบาลเมืองปัตตานี

15 ชุมนิทรรศการ
พิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา
วัดหนึ่งราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

16

17

18

19

20

21

- 16 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหนองบัวโคก จ.บุรีรัมย์
- 17 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร จ.สมุทรสงคราม
- 18 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม จ.ราชบุรี
- 19 ชุมนิทรรศการหอดูดาววัฒนธรรมบ้านละไม จ.สุราษฎร์ธานี
- 20 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านละงู จ.สตูล
- 21 ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา จ.สงขลา

10

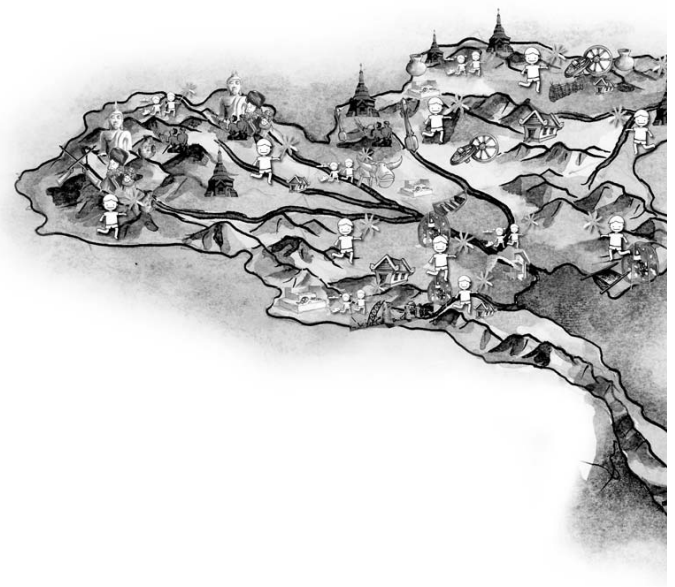

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์

- ๒๒. ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเมืองไผ่ยา จ.สุราษฎร์ธานี
- ๒๓. ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์โรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ จ.จันทบุรี
- ๒๔. ชุมนิทรรศการพิพิธภัณฑ์เล่นโต้ จ.เชียงใหม่
- ๒๕. ชาวพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทุลเกลาฯ ถวายผลิตภัณฑ์ของพิพิธภัณฑ์
แด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

แนะนำพิพิธภัณฑ์
เรื่อง: นวลพรรณ บุญธรรม

74 พิพิธภัณฑ์มาแล้ว

ก่อนที่จะได้ชมว่าเกิดเหตุการณ์อะไรบ้างในงานเทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
เรามาทำความรู้จักกับเพื่อนๆ ที่มาร่วมจัดแสดงนิทรรศการในงานเทศกาลฯ น้อยนะคะ
ว่ามีพิพิธภัณฑ์ใดมาร่วมบ้างและแต่ละแห่งเขามีอะไรมาอวดกัน

เครื่องเงิน และสลากินแบ่งรัฐบาล พ.ศ.2487
พิพิธภัณฑ์วัดร่องเมิง จ.เชียงใหม่

ผ้าทอโบราณแสนสวย
พิพิธภัณฑ์โกลนผ้าโบราณ จ.แพร่

ผ้าพื้นเมืองปักกลดลายงามๆ
โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ตาก จ.ตาก

ผ้าชิ้นอายุเกือบ 100 ปี
และเสื้อของจรัล มโนเพชร
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดต้นแก้ว จ.ลำพูน

เครื่องใช้ไม้สอยของวัด
และศิลปะการแกะสลักไม้
พิพิธภัณฑ์สถานภูมิปัญญาท้องถิ่น
โรงเรียนแจ้งวัฒนา จ.ลำปาง

ผ้าตีนจกสายโบราณอายุกว่า 100 ปี
ของชาวพวนบ้านหาดเลี้ยว
สารพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ จ.สุโขทัย

ลูกปัดโบราณและเครื่องมือเครื่องใช้
สมัยก่อนประวัติศาสตร์
พิพิธภัณฑ์ก่อนประวัติศาสตร์บ้านบึงสา จ.สกลนคร

อุปกรณ์ทอผ้า แล่งน้ำ และโพงลาแดก
“บ้านแกวียนมูก” พิพิธภัณฑ์อีสานสองฝั่งโขง
จ.มุกดาหาร

เครื่องใช้พื้นบ้านและเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ
พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและ
ภูมิปัญญาชาวบ้าน จ.กาฬสินธุ์

หนังใหญ่และการแกะสลักรูปหนัง
พิพิธภัณฑ์วิถีโคเลนทรหนังใหญ่
และหัวโขน จ.อ่างทอง

กะโหลกควายที่มีเขาโง้งลง พระนพ
และลวดลายศิลปะอีสาน
พิพิธภัณฑ์บ้านเชียงเหียน จ.มหาสารคาม

หัตถกรรมทองเหลือง
พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านปะอาว
จ.อุบลราชธานี

เครื่องมือ ล่า ดัก จับ และกับดักอีสาน
พิพิธภัณฑ์บ้านหนองบัวโคก จ.บุรีรัมย์

ระหวัดน้ำจากห้องไทยศึกษาทัศน์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา

สมุนไพร และอุปกรณ์ปรุงยาสมุนไพร
พิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร
จ.ปราจีนบุรี

เกี่ยวข้าวด้วยเคียวเขมร
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหัวลำไจ
จ.ฉะเชิงเทรา

การทอเสื่อและผลิตภัณฑ์เสื่อจันทบูร
ฝีมือเด็กนักเรียน
พิพิธภัณฑ์โรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์
จ.จันทบุรี

โบราณวัตถุจากเมืองโบราณชัยจำปาศักดิ์
ต้นจำปาสัก และเครื่องใช้พื้นบ้าน
ศูนย์ข้อมูลเมืองโบราณชัยจำปาศักดิ์และจำปาสัก จ.ลพบุรี

เครื่องมือเครื่องใช้ในการทอส่วนหมาก
และส่วนมะพร้าว
พิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาวัดหนังราชวรวิหาร
กรุงเทพฯ

กะโหลกจระเข้และเครื่องมือเครื่องใช้
ในการดักจับสัตว์น้ำ
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร เขตบางขุนเทียน

เครื่องถ้วยจีนโบราณ
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนบ้านขุนสมุทรจีน
จ.สมุทรปราการ

เครื่องใช้พื้นบ้าน
พิพิธภัณฑ์หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
จ.สมุทรปราการ

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

17

เทศบาลเมืองจันทบุรี

แว่นขิมยาดองที่ทำให้รู้สึกชุ่มชื้น
และชมเครื่องใช้ไม้สอยในการปรุงยาสมุนไพร
พิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร จ.สมุทรสงคราม

กับดักหนู และไม้ขนาดตัว
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง จ.นครปฐม

เครื่องมือทอผ้า ครวไฟโบราณ และหัตถกรรม
ผักตบชวาฝีมือเจ้าของพิพิธภัณฑ์
พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม จ.นครปฐม

พระพุทธรูป และศาลพระภูมิ แสดงระบบความเชื่อ
ในสังคมไทยแบบ "พุทธกับไสยไปด้วยกัน"
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดห้วยตะโก จ.นครปฐม

บั้งจัญลี
จิปถะภัณฑ์สถานบ้านคูบัว จ.ราชบุรี

พัฒนาและจิตกรรมเครื่องชื้อ
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดคงคาราม จ.ราชบุรี

18

จุดสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑ์

เทศบาลเมืองจันทบุรี

มโหระทึก และเครื่องใช้พื้นบ้าน
ที่มาไกลจากเกาะสมุย
หอวัฒนธรรมบ้านละไม จ.สุราษฎร์ธานี

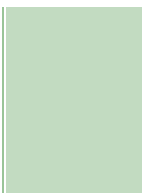
ผีเสื้อน้ำกลั้ว และมีสิลันจัดจ้าน
พิพิธภัณฑ์ผาดาไซน จ.เลย

ลักษณะเรือนอยู่อาศัยแบบคนหนองขาว
พิพิธภัณฑ์ชีวิตท้องถิ่นหนองขาว
จ.กาญจนบุรี

ของดีเมืองไชยา และเครื่องใช้พื้นบ้าน
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเมืองไชยา
จ.สุราษฎร์ธานี

ประติมากรรม "พระราม พระลักษมณ์และสีดา"
พิพิธภัณฑ์สถานเทพนารายณ์
วัดนารายณ์การาม จ.พังงา

เหล็กขุดมะพร้าวและกรรมช้าง
พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา
จ.สงขลา

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

19

เทศบาลเมืองปัตตานี

อะไรก็เล่นได้
พิพิธภัณฑ์เล่นได้ จ.เชียงราย

เตารีดมรดก
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านละมู จ.สตูล

พระครูบวรเขตวิมล
กับการพัฒนาห้องใหญ่วัดบ้านดอน
พิพิธภัณฑ์ห้องใหญ่วัดบ้านดอน จ.ระยอง

แสดงศิลปกรรมหลายรูปแบบ
พิพิธภัณฑ์ตราไปรษณียากร
(สามเสนใน) กรุงเทพฯ

เรื่องราวของศิลปินผู้ยิ่งใหญ่
พิพิธภัณฑ์เจ้าแช่ตั้ง จ.นครปฐม

ส่องดูหนังอย่างว่าและกะโหลกแม่น้ำ
พิพิธภัณฑ์ภาพยนตร์ไทย จ.นครปฐม

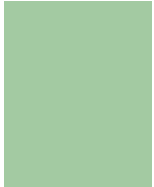

20

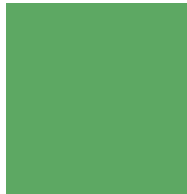

จุดสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑ์

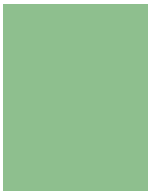
เทศบาลเมืองปัตตานี

หนังสือลอยคำวิจิตร ลุงกิตติ สีนอุดม ผู้เปลี่ยนก้อนหินให้เป็นปลา
พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่วัดขนอน จ.ราชบุรี พิพิธภัณฑ์ปลาหิน จ.สุราษฎร์ธานี

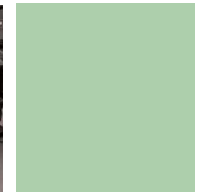
ตัวหนังสือตุงสูงนาคชาติ หนังสือและงานศิลปะจากจากไม้
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหนังตุงสูงสุชาติ ทรัพย์สิน
จ.นครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน
อำเภอคลองหอยโข่ง จ.สงขลา

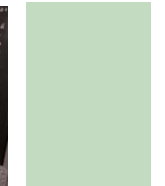
เรื่องราวของผืนที่เปลี่ยนจากคุณเป็นโทษ ข้างเสียงทวย
พิพิธภัณฑ์บ้านผืน จ.เชียงราย หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ จ.พะเยา

ฟอสซิลสัตว์ทะเลโบราณ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาเมืองขอนแก่น
ชมรมรักษ้ำเขาเอราวัณ จ.ลพบุรี หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
จ.ขอนแก่น

เรื่องราวของสงครามโลกและเสรีไทย ข้าวของ เรื่องเล่า และภูมิปัญญาของคนไทล้น
พิพิธภัณฑ์เสรีไทย จ.แพร่ พิพิธภัณฑ์วัดโหล่นหลวง จ.ลำปาง

วัฒนธรรมประเพณีเมืองขอนแก่น ภูมิปัญญาและขันหมากไม้
โฮงมูนมังเมืองขอนแก่น จ.ขอนแก่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดไชยศรี จ.ขอนแก่น

ความเป็นมาของฟุตบอลไทยและถ้วยทองคำ
พิพิธภัณฑ์คณะฟุตบอลแห่งประเทศไทย
จ.นครปฐม

พระพุทธรูปไม้และสัตว์กันท์
พิพิธภัณฑ์วัดสะแก จ.แพร่

เรื่องราวท้องถิ่นของ จ.อุทัยธานี
พิพิธภัณฑ์ก่อนประวัติศาสตร์และ
วัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอุทัยธานี

โอ๊ะ ๆ งาม
พิพิธภัณฑ์จินแสน จ.นครสวรรค์

"พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์"
พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ จ.ลพบุรี

ประวัติศาสตร์เมืองแก่งคอย
พิพิธภัณฑ์เมืองแก่งคอย จ.สระบุรี

ประวัติศาสตร์เมืองกระบี่
ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกระบี่ จ.กระบี่

ผู้เข้าชมที่อายุน้อยที่สุดของงาน
พิพิธภัณฑ์ลานูแซแล จ.เชียงใหม่

ยกหาดทรายมาอยู่ในชม
ศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นชะอำ จ.เพชรบุรี

ความทรงจำเกี่ยวกับผู้คน
และการทำเหมืองแร่
บ้านเหมืองแร่ จ.ภูเก็ต

ชีวิตและหยาดเหงื่อของแรงงาน
พิพิธภัณฑ์แรงงานไทย กรุงเทพฯ

เครื่องใช้พื้นบ้าน
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ.นครปฐม

ภาพถ่ายและเรื่องเล่าของชาวลาหู่
พิพิธภัณฑ์ชาวเขาชุมชนจะแล
จ.เชียงราย

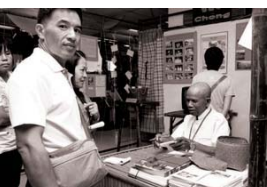
ข้าวของเครื่องใช้และ
เครื่องแต่งกายที่งดงามของชาวมูเซอดำ
พิพิธภัณฑ์มูเซอดำ จ.ตาก

หมวก ดาบและตราประทับ
ของเจ้าเมืองไทยใต้
ศูนย์วัฒนธรรมไทยใต้ จ.สงขลา

วิถีชีวิตของไทยพวน
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง
จ.นครนายก

รู้จักภาษาและคนของ
ศูนย์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัฒนธรรมและภาษาของ
จ.จันทบุรี

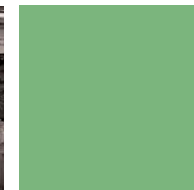
นางกวักและวัฒนธรรมของชาวพวน
พิพิธภัณฑ์ไทยพวนวัดบ้านพราย
จ.ลพบุรี

เรื่องเล่าทางวัฒนธรรมจากชาวมอญ
ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมมอญวัดทองบ่อ
จ.พระนครศรีอยุธยา

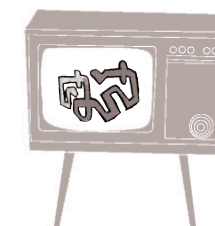
ภาพวาดจากกาแฟและ
ชุดเจ้าเมืองที่มีความเก่าแก่
ศูนย์วัฒนธรรม อบต.ไล่โว่
เฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา จ.กาญจนบุรี

วัฒนธรรมชาวเลกลุ่มมอแกน
เครือข่ายศูนย์วัฒนธรรมอันดามัน
(ศูนย์ประสานงานบ้านน้ำเค็ม) จ.พังงา

ข้าวของเครื่องใช้ของพี่น้องกลุ่มไทยทรงดำ
พิพิธภัณฑ์บ้านดอนม จ.เพชรบุรี

เก็บมาฝาก
เรื่อง: ยูภาพร ธัญวิวัฒน์กุล

เก็บมาฝากจาก เทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 2551

ผ่านไปแล้วสำหรับงานเทศกาลพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 2551 ซึ่งจัดขึ้น ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ระหว่างวันที่ 3 - 5 พฤศจิกายน ที่ผ่านมา และคงต้องกล่าวแสดงความเสียใจกับคนที่ไม่ได้มาชมงาน เพราะพลาดโอกาสครั้งนี้แล้ว ต้องร้องเพลงรอไปอีกนาน

งานเทศกาลฯ ครั้งนี้เป็นวาระพิเศษที่จัดขึ้นสำหรับเครือข่ายคนทำงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้มาพบปะ แลกเปลี่ยนและแบ่งปันประสบการณ์การทำงานระหว่างเพื่อนชาวพิพิธภัณฑ์ นับเป็นครั้งแรกในเมืองไทยที่มีการจัดเทศกาลเฉพาะเรื่องพิพิธภัณฑ์ และเป็นการเปิดประตูให้เด็กเยาวชน และคนกรุงเทพฯ ได้เรียนรู้ความหลากหลายของสังคมวัฒนธรรม และข้อมูลเรื่องเล่าหลากหลายผ่านการพูดคุยและชมนิทรรศการ 4 แห่ง

กับพื้นที่ 4 ชั้นของศูนย์ฯ ได้แก่ โซน “ของในชีวิต” โซน “คนกับความรื่นรมย์” โซน “ของในความทรงจำ” และโซน “คนกับความหลากหลาย”

ศูนย์ฯ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั่วประเทศกว่า 70 แห่งมาออกซัมนิทรรศการ แต่ละแห่งขนเอาข้าวของสะสมทั้งที่แปลกตาและคุ้นเคยมาอวดให้ชาวกรุงได้ชมกันอย่างละลานตา ข้าวของเหล่านั้นล้วนแฝงคุณค่าและความหมายที่ต่างกันไปในความทรงจำและความผูกพันของผู้คนในแต่ละถิ่น อาทิ ปลาและสลักจากหินของพิพิธภัณฑ์ปลาหิน โรงหนังกระป๋องและกะโหลกนางนาก ของพิพิธภัณฑ์ภาพยนตร์ไทย พระคัมภีร์จากจารึกภาษามอญโบราณ ของขุ้มศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมมอญ วัดทองป่อ และซากตุ๊กตาไหมไฟจากโรงงานเคเดอร์ ของขุ้มพิพิธภัณฑ์แรงงานไทย

พิพิธภัณฑ์บางแห่งเตรียมวัสดุอุปกรณ์มาสาธิตและให้ผู้เยี่ยมชมทดลองทำด้วยตนเอง หรือสัมผัสอย่างใกล้ชิด เช่น บริการเขียนชื่อเป็นภาษาของ ที่ขุ้มศูนย์เรียนรู้และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของ สอนประดิษฐ์โคมกระดาษแบบล้านนา ที่ขุ้มพิพิธภัณฑ์วัดโหล่งหินหลวง ทดลองคั่นกะทิสดๆ ด้วยกรามข้าว ที่พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาหรือทดลองขีดหนังตะลุง ที่พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ และสาธิตการเล่นให้สนุกกับลูกข่างสะบ้า ลูกข่างไว้ และกังหันไม้ไผ่ ที่ขุ้มพิพิธภัณฑ์เล่นไม้ เป็นต้น

นอกจากการเดินชมนิทรรศการแล้ว การแสดงทางด้านศิลปวัฒนธรรมนับเป็นอีกกิจกรรมที่ให้ผู้คนให้ความสนใจไม่น้อย โดยเฉพาะชุดการแสดงของกลุ่มไทยทรงดำที่โดดเด่นทั้งสีสันเครื่องแต่งกาย - ทรงผมสะดูดาโดยมีบ้านดอม คงยิ้มละมัย เป็นผู้สร้างบรรยากาศให้ครื้นเครง รวมถึงการแสดงหนังตะลุงของ 2 ศิลปินแห่งชาติที่มีลีลาการเชิดและพากย์ตรึงคนดูตั้งต้องมนต์จนลืมเวลากลับบ้านกันเลยทีเดียว และกิจกรรมที่คนเที่ยวชมงานเพลิดเพลินอย่างยิ่งทั้งเด็กและผู้ใหญ่ คือ การถ่ายรูปที่ระลึกกับหุ่นเจาะหน้ารูปการ์ตูนและฟังเสียงคำบอกรักหวานๆ ของชนเผ่าต่างสไตส์

3 วันกับการจัดงานเทศกาลฯ ครั้งนี้จบลงด้วยรอยยิ้มและความประทับใจของทั้งผู้ชมและเจ้าภาพ (ศูนย์ฯ และเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น) แม้ระยะเวลาจะสั้นไปสักนิด ตามที่หลายคนติดพ้อว่ายังไม่จุใจ แต่เชื่อว่าทุกคนคงเก็บเกี่ยวความรู้และประสบการณ์กันเต็มที่ โดยเฉพาะคนทำงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ได้รับกำลังใจกลับไปอย่างเต็มเปี่ยม แล้วอีก 2 ปีข้างหน้าอย่าลืมมาช่วยกันเต็มแรงใจให้กันอีกครั้ง

- [illegible]

- ๗ 'สลับกับลูกข้าง' เรียนรู้ความเหมือนและแตกต่างทางวัฒนธรรมผ่านการเล่น
- ๘ อายากรู้ว่าคล้ายกับคนไทยขนาดไหนในโรงหนังกันอย่างรักต้องลองดู
- ๙ 'คนคันของ' กิจกรรมกระตุ้นการค้นพบและเรียนรู้สิ่งที่ไม่รู้จัก
- ๑๐ 'ไม่ว่ารุ่นเล็กรุ่นใหญ่' รุ่นไหนๆ ก็ชอบ 'ถ่ายรูป'
- ๑๑ หลากหลายลีลาเข้ากับการการแสดงทางวัฒนธรรมของกลุ่มไทยทรงดำ
- ๑๒ นอกๆ รร. สตรีมารดาพิทักษ์ฯ กำลังสอนวิธีการทอดเสื้อขึ้นทาบ
- ๑๓ อีกกิจกรรมที่ผู้เรียนรู้ได้เก็บตกเท่านั้น
- ๑๔ 'เยื่อเหอเหอ' คำบอกรักแบบชนเผ่าที่ถึงवानไปทั่วงาน

สรุปเนื้อหาจากเวทีเสวนา

ประสบการณ์จากคนกำพิพธักท

เวทีเสวนา

บทความเหล่านี้เป็นการสรุปเนื้อหาจากเวทีเสวนาของชาวพิพธักทที่ท้องถิ่นตลอดช่วงงานเทศกาลฯ ซึ่งได้ผลัดเปลี่ยนกันมาถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานพิพธักทที่มีความหลากหลายและน่าสนใจทั้งกลยุทธ์ในการบริหาร การดูแลจัดการพิพธักทแบบพึ่งพาตนเอง และเรื่องราวความรู้ที่มีในพิพธักทที่ท้องถิ่น ทีมงานจึงสรุปเนื้อหามาให้ทุกท่านได้อ่าน เพื่อที่ว่าเรื่องราวเหล่านี้จะช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้กับคนทำงานพิพธักท

ทัศนะ 20 ปี นักวิชาการมอญุมชนก้อลันผ่านงานพิพธักท

รศ.ศิริศักร วลลิโกดม

การทำงานของ รศ. ศิริศักร วลลิโกดม เริ่มเมื่อ 40 ปีที่แล้ว โดยเริ่มจากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนเพื่อทำความเข้าใจว่าชุมชนคืออะไร พื้นที่แรกๆ คือบ้านม่วงขาว ในเขต ต.โคกปึก และ อ.ศรีมหาโพธิ จ.ปราจีนบุรี การทำงานภาคสนามทำให้เข้าใจว่าชุมชนไม่ได้ยู่โดดๆ แต่มีเครือข่ายสัมพันธ์กันทั้งการแต่งงาน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ และมีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกัน

ในระยะ 40 ปีก่อนนั้นได้เกิดพิพธักทท้องถิ่นขึ้นในสังคมไทย วัตถุประสงค์ใหญ่ที่สะสมคือวัตถุประสงค์ผู้ริเริ่มคือพระ แต่ในขณะนั้นยังไม่สนใจเก็บสะสมวัตถุทางชาติพันธุ์ เช่น กระบุง ตะกร้า ต่อมาในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาเกิดความเปลี่ยนแปลงทาง

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

เทศกาลเอื้ออิมก้อลัน

31

สังคมมากขึ้น จากสังคมชนวนเข้าสู่กระบวนการกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเกิดทั้งระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ ถนน คนจากต่างถิ่นเข้ามามากขึ้น คนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ จึงเกิดความสำนึกในอดีต และเริ่มรวบรวมของที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ จนปัจจุบันนี้พิพธักทและวัตถุในพิพธักทจึงมีความหลากหลาย และผสมปนเปกันระหว่างวัตถุทางโบราณคดีและวัตถุชาติพันธุ์ แต่เป็นการเก็บรักษาไว้เฉพาะวัตถุที่เห็นว่าเป็นของเก่าและของสวยงามแต่ลืมให้ความหมายที่มีอยู่ในตัววัตถุ พิพธักทจึงไม่สามารถสื่อสารอะไรต่อชุมชนได้ บางแห่งเน้นด้านการท่องเที่ยวจึงคิดว่าทำพิพธักทแล้วจะต้องมีคนมาเที่ยวชม ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดเพราะคนจะมาดูเพียงครั้งเดียวเท่านั้น พิพธักทเหล่านี้จึงกลายเป็นโกดังเก็บของและเป็นพิพธักทที่ตายไปแล้ว

รศ.ศิริศักร มีความคิดเห็นว่าการทำให้พิพธักทมีชีวิตนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะต้องมีความรู้ที่มีชีวิตและเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคือวิถีชีวิตของคนที่ผ่านมาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน มีจารีตประเพณี รวมถึงความเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเหล่านี้จะต้องรวบรวมเพื่อทำความเข้าใจชุมชน หลังจากนั้นจึงนำเรื่องราวเหล่านั้นมาสัมพันธ์กับวัตถุในท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ได้คำอธิบายและความหมายของวัตถุขึ้นมา สิ่งเหล่านี้จะต้องเป็นการทำจากคนในชุมชนเพราะเป็นผู้รู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมดีที่สุด และอาจมีคนนอกเข้ามาร่วม หากคนนอกเป็นคนทำ ชาวบ้านอาจจะไม่ยอมรับ พิพธักทหลายแห่งที่ทำโดยคนนอกชาวบ้านไม่ยอมรับ เพราะเขาไม่รู้จักจัดการอย่างไร ถ้าเขาสร้างเอง ทำเนื้อหาเอง เขาจะสามารถเป็นไกด์ตัวเอง และจัดการเองได้

การสร้างพิพธักทท้องถิ่นจะต้องสร้างสำนึกให้กับคนในท้องถิ่น ทั้งคนดั้งเดิมและคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ให้มีสำนึกของท้องถิ่นร่วมกัน และไม่ใช่แค่ที่เก็บของเก่า หรือมาแค่การท่องเที่ยว เพราะหัวใจคือการทำให้คนในรู้จักตัวเองและสามารถเชื่อมโยงกันถึงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ เช่นที่ทุ่งกุลลา ชุมชนได้เริ่มนำวัฒนธรรมความเชื่อมาใช้และชักชวนเด็กให้รักษาสภาพแวดล้อม ให้เด็กรักป่า รักน้ำ พิพธักทท้องถิ่นจึงต้องเน้นการทำให้คนในท้องถิ่นรู้จักตัวเองและสร้างพลังความเข้มแข็งต่อชุมชน

32

จุลสารเพื่อชุมชนพิพธักท

เทศกาลเอื้ออิมก้อลัน

พระกับการบริหารพิพิธภัณฑ์ในวัด

ผู้ร่วมเสวนา พระครูบุญชยากร พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดไชยศรี จ.ขอนแก่น
พระมหาไธสน์ ฐานิสฺสโร หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ จ.พะเยา
พระครูสังฆรักษ์โพธิ์ฤทธิ์ พิพิธภัณฑ์การศึกษาวัดหนังราชวรวิหาร กทม.
คุณวิษณุ เอมประณิษฐ์ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย จ.นครปฐม

ในปัจจุบันประเทศไทยมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากกว่า 1,000 แห่ง และกว่า 300 แห่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ภายในวัด มีการบริหารจัดการและดูแลโดยพระสงฆ์ พระคุณเจ้าทั้ง 3 รูปที่ร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ ถ้าขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน พิพิธภัณฑ์ก็ไม่สามารถหนีกับห้องเก็บของเก่า ส่วนหลักการบริหารแต่ละพิพิธภัณฑ์ต่างก็มีวิธีการที่แตกต่างกันออกไป

พระครูบุญชยากร จากพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดไชยศรี จ.ขอนแก่น มีหลักในการทำงานร่วมกับชาวบ้านว่า **“เข้าใจ เข้าหา เข้าถึง ถ่ายทอด”** คือ สร้างความเข้าใจให้ตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น ส่งเสริมให้เข้าหาแหล่งเรียนรู้ใหม่ๆ จากนั้นนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อจะเข้าถึงหลักของข้อมูล ขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักแบ่งปันความรู้ที่ได้ให้กับคนรุ่นหลังเพื่อความยั่งยืนของความรู้ ซึ่งชุมชนสภาวะดีโดยการนำของปราชญ์พื้นบ้านได้จัดทำหลักสูตร เปิดโอกาสให้เยาวชนในท้องถิ่นเข้ามาเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนผ่านข้าวของในพิพิธภัณฑ์ มีการจัดตั้งคณะกรรมการทำงานร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน

ขณะที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดไชยศรีใช้หลักของความเข้าใจเป็นดับบริหารงาน หอวัฒนธรรมนิทัศน์วัดศรีโคมคำ จ.พะเยา ได้นำหลักการวิเคราะห์หา **จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค** มาปรับใช้ โดยเฉพาะเรื่องการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบให้มีความสวยงามมากขึ้น มีการสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนในพื้นที่ ผักกาดคุดเทศก์นำชม และการจัดนิทรรศการหมุนเวียน เพื่อทำให้พิพิธภัณฑ์ไม่หยุดนิ่ง การดำเนินการดังกล่าวอยู่ในรูปแบบของคณะกรรมการและมีบอร์ดที่ปรึกษา โดยแบ่งออกเป็นฝ่ายเช่น ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายบริหาร เป็นต้น

ส่วนพิพิธภัณฑ์การศึกษาวัดหนังราชวรวิหาร กรุงเทพฯ พระครูสังฆรักษ์โพธิ์ฤทธิ์ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนด้วยการบริจาคข้าวของเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการทำสวนในฝั่งธน ให้คำแนะนำ ดิชมและบอกต่อเกี่ยวกับเรื่องราวของพิพิธภัณฑ์ที่ท่านพระครูฯ พยายามทำเป็นแหล่งการศึกษาเรื่องราวสวนฝั่งธนโดยเฉพาะ

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ถึงแม้พิพิธภัณฑ์จะอยู่ในวัด มีพระเป็นผู้บริหารจัดการ พิพิธภัณฑ์นั้นก็ไม่อาจอยู่รอดได้หากปราศจากความเข้าใจ ความภาคภูมิใจ และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ก้าวไปข้างหน้าเพื่อพิชิตกับการสร้างแบรนด์

ผู้ร่วมเสวนา คุณพรศิริ บุณเขตต์ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี จ.พิษณุโลก

คุณจุริรา ปุณกะบุตร พิพิธภัณฑสถานเด็กกรุงเทพมหานคร เขตดุสิต

ผู้ดำเนินรายการ คุณประภัศร โพธิ์ศรีทอง พิพิธภัณฑสถานสิรินธร จ.กาฬสินธุ์

พิพิธภัณฑสถานทั้งหมักรับการบริหารจัดการแบบเป็นไปตามอัตภาพ และมักประสบปัญหาว่าจะทำอะไรให้ทั้งผู้ชมและพิพิธภัณฑสถานตอบสนองความต้องการของกันและกันได้ คือพิพิธภัณฑสถานอยู่รอด และผู้ชมก็ได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ดีจากพิพิธภัณฑสถาน การตลาดจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดแนวคิดใหม่ในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน

คุณพรศิริ กล่าวว่าพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านจำทวีจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อความอยู่รอด เพราะไม่มีธุรกิจมารองรับด้านการเงิน และต้องแบกรับภาระค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าเช่าหอสมุดพบจากรัฐบาลแต่อยู่ยากมาก ดังนั้นจึงคิดจะอยู่ได้ด้วยตนเอง สิ่งแรกที่ต้องคิดคือการให้คนจดจำพิพิธภัณฑสถานได้ จึงมองหาสิ่งที่มีอยู่และพยายามลดความเป็นทางการลง จึงนำไม้ที่มีมาทำเป็นรูปควายตั้งไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน ปรากฏว่าคนติดใจควายตัวนี้ ผู้ชมชอบมาถ่ายรูปกับควาย และเริ่มมีรายการโทรทัศน์มาถ่ายทำและมีหนังสือมาขอสัมภาษณ์มากขึ้น นอกจากนี้ยังเพิ่มความน่าสนใจด้วยการเพิ่มคำอธิบายให้กับวัตถุสิ่งของในพิพิธภัณฑสถานด้วยการเชื่อมโยงกับสำนวนไทย ซึ่งการอธิบายแบบนี้ถือเป็นเอกลักษณ์ของพิพิธภัณฑสถาน นอกจากนี้ได้จัดทำป้ายอธิบายให้มีมากขึ้นเพื่อลดภาระเรื่องการนำชม โดยเน้นเล่าเรื่องผ่านตัวการ์ตูนคือ เจ้าจุก เจ้าเหมียว การใช้ตัวการ์ตูนนอกจากจะช่วยเรื่องการสื่อสารแล้วยังช่วยลดความเป็นทางการและเป็นการสร้างแบรนด์ ทำให้คนจดจำพิพิธภัณฑสถานได้มากขึ้นด้วย

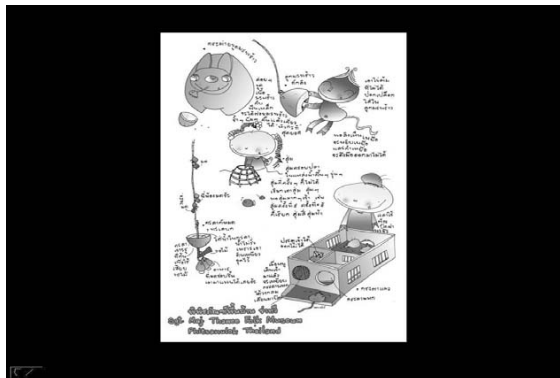
นอกจากนี้ยังหารายได้ให้พิพิธภัณฑสถานด้วยการเก็บค่าเข้าชม และการตั้งรับตู้บริจาค ซึ่งการเก็บค่าเข้าชมก็ถูกผู้ชมบางกลุ่มต่อว่า เพราะสมัยที่พ่อ(จำทวี)บริหาร ไม่ได้เก็บค่าเข้าชม แต่เพื่อความอยู่รอดของพิพิธภัณฑสถานก็จำเป็นต้องเก็บ และได้ตั้งตู้รับบริจาคไว้ 5 ใบ แต่ละตู้มีสัญลักษณ์และเป้าหมายในการรับบริจาคต่างกัน ได้แก่ ตู้เจ้าทวยช่วงซ่อม จะใช้บำรุงอุปกรณ์ในพิพิธภัณฑสถาน ตู้หนูเป็รักสะอาดเป็นค่าทำความสะอาด ตู้พี่จุก คุณครูแห่งท้องทุ่ง ตู้เจ้าหน่อกคือการระลึกถึงจำทวี และตู้หนูแกละรายได้ของตู้นี้จะบริจาคให้มูลนิธิอื่นๆ

คุณจุริรากล่าวถึงการตลาดของพิพิธภัณฑสถานเด็กว่า พิพิธภัณฑสถานเด็กได้รับงบประมาณในการจัดและสร้างอาคารจากกรุงเทพมหานคร แต่ กทม.ไม่มีงบประมาณในการบริหารจัดการ บริษัทรักลูกที่มีส่วนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานมีมาตั้งแต่แรกจึงบริหารพิพิธภัณฑสถานนี้ต่อ เพราะอยากให้เมืองไทยมีพิพิธภัณฑสถานที่นำเรียนรู้และน่าสนใจสำหรับเด็กๆ ดังนั้นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานบริษัทจึงต้องเป็นผู้จัดหาเอง ซึ่งต้องติดต่อและขอความอนุเคราะห์จากหลายฝ่าย วิธีการหนึ่งที่บริษัทใช้ในการจัดหาทุนและสร้างสีสันให้กับพิพิธภัณฑสถานคือการจัดกิจกรรม เพื่อดึงดูดคนให้เข้ามาดู และยังช่วยในเรื่องการหาสปอนเซอร์ การขอสปอนเซอร์นั้นในระยะแรกต้องการความช่วยเหลือเป็นเงินทุน แต่ระยะหลังจะขอให้สปอนเซอร์มาร่วมจัดนิทรรศการด้วย พิพิธภัณฑสถานเองจะได้นิทรรศการใหม่ๆ ส่วนผู้ที่การสนับสนุนก็จะได้นำเสนอสินค้าของเขาไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตามทุกนิทรรศการที่นำมาจัดจะต้องมีการปฏิบัติเพื่อให้เด็กเรียนรู้ ซึ่งเป็นหลักการของพิพิธภัณฑสถานที่เน้นกิจกรรมที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ แบบ learning by doing โดยเน้นหลัก 7 ส คือ สดๆ สดๆ สดๆ สดๆ สดๆ สดๆ สดๆ สดๆ สดๆ และสรุปผล นอกจากนี้ยังใช้ระบบ barter (การแลกของกัน) โดยการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกับหน่วยงานอื่น เช่น ถ้าผู้ให้ความสนับสนุนมีสินค้าของวางตลาดใหม่ พิพิธภัณฑสถานก็จะไปช่วยโปรโมท ซึ่งนับเป็นการประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑสถานด้วย

การตลาดและแนวคิดแบบการตลาดจะช่วยให้เราสามารถจัดการกับทรัพยากรต่างๆ ที่มีอย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดและช่วยให้พิพิธภัณฑสถานอยู่รอดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทุกพิพิธภัณฑสถานก็สามารถทำได้ แต่ควรตั้งเป้าหมายไว้ด้วย ได้แก่ การสร้างแบรนด์ให้คนจำเราได้ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่สามารถเกื้อกูลกันได้ การทำ CRM หรือ Customer Relation Management คือการบริหารลูกค้าสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑสถานศรัทธาและกลับมาหาเราบ่อยๆ นอกจากนี้ยังจัดหารายได้ด้วยวิธีอื่นๆ เช่น เก็บค่าเข้าชม ขายอาหารและเครื่องดื่ม สิ่งสำคัญที่สุดคือการประชาสัมพันธ์ เราจะต้องบอกให้คนรู้ว่าเรากำลังทำอะไร เพื่อให้พิพิธภัณฑสถานเป็นที่รู้จักและอยู่ในความสนใจของคนตลอดเวลา

ผู้ดำเนินรายการได้กล่าวสรุปว่า ในพิพิธภัณฑสถานทั้งหมักรับแนวคิดการตลาดแบบเติมรูปแบบอาจเป็นเรื่องยุ่งยากในการนำมาใช้ แต่ก็สามารถนำแนวคิดมาปรับได้ เช่น การหาผู้ให้การสนับสนุน การหาหน่วยงานต่างๆ มารองรับเพื่อความอยู่รอดของพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑสถานทั้งหมักรับและแห่งจึงควรพยายามมองหาตัวเองให้เจอ แล้วนำจุดดีนั้นมานำเสนอ

ให้มากที่สุด การตลาดจึงไม่ใช่เรื่องไกลตัวและอาจเป็นกุญแจสู่ความสำเร็จและความอยู่รอด
ของพิพิธภัณฑ์

เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ພພັກກັກກຳເອງໄດ້

ผู้ร่วมเสวนา คุณสิริณาและคุณสาทร วสุธาร

พิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี วังสระปทุม

คุณปณัสน์ ชูช่วย และคุณวิจิต เต็มผลบุญ มูลนิธิพัฒนาเด็กและเยาวชน

ผู้ดำเนินรายการ รศ.ดร.รัชนี ชูทรงเดช

การสนทนาในส่วนนี้มีผู้ร่วมสนทนา 4 คนคือ คุณสิริณาและคุณสาทร วสุธาร จากพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วังสระปทุม ซึ่งได้นำวัสดุที่เรียบง่ายมาประยุกต์ใช้ในการดูแลรักษาวัตถุสิ่งของส่วนพระองค์ คุณปณัสน์ ชูช่วย และคุณวิจิต เต็มผลบุญ จากมูลนิธิพัฒนาเด็กและเยาวชน ผู้สร้างพิพิธภัณฑ์จากดินและนำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดนิทรรศการ

คุณสาทรกล่าววาทะตนเองไม่ใช่นักวิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ ความรู้ที่มีเกิดจากการทำไปเรียนรู้ไป ะยะแรกเป็นการเก็บรักษาของส่วนพระองค์ ต่อมาจึงพัฒนาเป็นพิพิธภัณฑ์ วัตถุสะสมในพิพิธภัณฑ์มีทั้งของใช้ส่วนพระองค์ งานประดิษฐ์และภาพวาดฝีพระหัตถ์ รวมถึงของที่บุคคลจากที่ต่างๆ ทูลเกล้าฯ ถวาย ทั้งการเสด็จในและต่างประเทศ วัตถุที่มีจำนวนมาก ๆ นี้จะค้นหาอย่างไรได้รวดเร็ว หากจัดหมวดหมู่ของและทำทะเบียนให้ชัดเจน มีการจัดเก็บทะเบียนด้วยคอมพิวเตอร์ บันทึกข้อมูลประวัติ และระบุที่เก็บให้ง่ายต่อการสืบค้น ส่วนอาคารจัดแสดงนั้นเป็นพระตำหนักส่วนพระองค์และได้ปรับส่วนสำนักงานและห้องสมุดให้เป็นห้องจัดแสดง

การจัดหมวดหมู่วัตถุจะแยกวัตถุจากแหล่งที่มาคือวัตถุในประเทศ และวัตถุจากต่างประเทศ แล้วจึงจะแยกย่อยเป็นประเภท เช่น เครื่องเงิน เครื่องถม ผ้า ภาพวาด เครื่องดนตรี ฯลฯ ส่วนวัตถุต่างประเทศจะมีการแยกแต่ละทวีป แล้วจึงจะแยกย่อยเป็นประเภท อาคารแต่ละหลังแยกตามประเภทวัตถุและมีการศึกษาจากผู้รู้ว่าควรจัดเก็บอย่างไร

วัสดุที่นำมาจัดเก็บวัตถุในคลังและห้องจัดแสดง จะเลือกใช้วัสดุที่หาได้ง่าย เรียบง่าย ดัดแปลง และเน้นพื้นที่ใช้สอยเช่น ใช้ตู้โชว์โล่งกว้างและด้านบนใส่ไฟจะไดมองเห็นและค้นหาง่าย ใช้ชั้นวางที่ทำจากพลาสติก ใช้ฉากและตะแกรงแขวนภาพ ฯลฯ

รูปแบบของการจัดเก็บวัดบางครั้งได้จากการที่สมเด็จพระเทพฯ ทรงทอดพระเนตรจากที่อื่นแล้วพระองค์ทรงมานำให้จัดเก็บตามรูปแบบดังกล่าว นอกจากนี้ยังเน้นการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการสืบค้นข้อมูลวัดเพิ่มเติมจากที่มีในทะเบียนประวัติ โดยศึกษาจากผู้เฒ่าผู้แก่ แหล่งที่มา เจ้าของ วัดดูที่ไม่ทราบเจ้าของจะนำมาศึกษาเพิ่มเติมแล้วจึงจัดเก็บ

คุณสาทรกล่าวทิ้งท้ายว่าการดูแลข้าวของในพิพิธภัณฑ์ควรใช้ของที่หาได้ง่าย ใกล้ตัว ไม่จำเป็นต้องจัดแสดงอย่างหรูหรา ความสำคัญอยู่ที่ของที่มี และต้องมีการศึกษาค้นคว้าเพื่อการเรียนรู้ต่อไป

คุณวิฑิตและคุณปณัฏกล่าวว่ามูลนิธิพัฒนาเด็กและเยาวชนได้เข้าไปจัดทำพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่แถบอันดามันหลายแห่งเช่นที่เกาะหาดทรายดำ ศูนย์วัฒนธรรมบ้านน้ำเค็ม และสินามิ ศูนย์วัฒนธรรมบ้านทุ่งหว้าชุมชนชาวมอแกน หมู่บ้านไล่โว่เกาะเทไรงทุ่งใหญ่ นเรศวร ฯลฯ แต่ละแห่งจะเลือกใช้วัสดุที่หาได้ในชุมชน เช่น ดิน ไม้ไผ่ และใช้กระบวนการในการทำงานง่ายๆ ที่สามารถทำเองได้ ทั้งการเก็บข้อมูล และการเลือกนำเสนอเนื้อหาต่างๆ แต่ที่น่าสนใจโดยออกมาในรูปแบบของงานศิลปะเช่น การนำกากกาแฟเขียนภาพจะได้ภาพโทนสีซีเปียและขาวดำที่ดูแปลกตา ภาพธรรมชาติและระบบนิเวศจะใช้ดิน สีน้ำ สีพลาสติก และกระเบื้องมาประกอบกัน ส่วนกรอบรูปใช้กระดาษแช่น้ำกับกาแล้วทาสีหรือประยุกต์ใช้ดิน ขี้เลื่อยและกาวลาเท็กซ์ ส่วนเรื่องที่มีความสดใสเช่นวัฒนธรรมประเพณีของบ้านไล่โว่ เกาะเทไรงทุ่งใหญ่นเรศวรจะใช้วิธีการนำเสนอด้วยภาพลายเส้นและสีน้ำมัน

พิพิธภัณฑ์ที่หาดทรายดำสร้างบริเวณบ้านที่ประสภัยสินามิ ตัวอาคารสร้างจากดิน ซึ่งทางมูลนิธิพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ชักชวนให้ชาวบ้านมาช่วยกันทำ เนื้อหาที่นำมาจัดแสดงเป็นเรื่องสายตระกูลในหมู่บ้านที่สืบต่อกันมากกว่า 100 ปี โดยสืบค้นจากคนรุ่นปัจจุบัน และประกอบด้วยเรื่องสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศ พืชพรรณ และการหาอยู่หากิน ส่วนพิพิธภัณฑ์ของชุมชนมอแกนชาวบ้านมาช่วยกันทำผนังดิน เนื้อหาการจัดแสดงได้จากการสืบค้น โดยแบ่งการทำงานเป็น 3 ชั้น ชั้นแรกหาข้อมูลให้ได้มากที่สุด ชั้นที่สองตีกรอบว่าจะเล่าเรื่องใด และชั้นที่สามคือการพูดคุยกับชาวบ้านเพื่อขอความคิดเห็นว่าต้องการให้นำเสนอเรื่องใดบ้าง แล้วจึงนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ด้วยภาพเขียนบนผนังดิน เนื้อหาเป็นเรื่องการอพยพของชาวมอแกน ตำนาน/ความเชื่อเรื่องน้ำท่วมโลก ส่วนที่บ้านวัฒนธรรมทับตะวันจัดแสดงเรื่องโนรา เพราะชาวมอแกนที่บ้านทับตะวันเคยถูกเกณฑ์ไป

เป็นแรงงานสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช จึงได้รับวัฒนธรรมนั้นกลับมาด้วย และที่พิพิธภัณฑ์บ้านไล่โว่เกาะเทไรงทุ่งใหญ่นเรศวร นำเสนอเรื่องราวของปัจจัยสี่

คุณปณัฏกล่าวว่าสิ่งสำคัญในการทำพิพิธภัณฑ์คือ ต้องมีใจ เสียสละไปอยู่ร่วมกับชุมชนเพื่อสืบค้นข้อมูล ส่วนคุณวิฑิตกล่าวเสริมว่าเราอาจจะสร้างจุดขายในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน

ใครก็ทำได้ “การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในงานพิพิธภัณฑ์”

คุณราชบัณฑิต สุวรรณคันธิ

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (เนคเทค)

คุณราชบัณฑิตได้นำเสนอวิธีการใช้เทคโนโลยีในงานพิพิธภัณฑ์ ประโยชน์หลักๆ ของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อการทำงานพิพิธภัณฑ์มี 3 ประการ คือ **ด้านการอนุรักษ์** เทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยลดการใช้น้ำจริง เช่น เอกสาร ใบบาน หนังสือเก่า **ด้านการจัดการ** เทคโนโลยีสามารถนำมาใช้จัดการระเบียบประวัติ การจำแนก และการจัดเก็บเพื่อง่ายต่อการสืบค้น และ**ด้านการเสริมสร้างการเรียนรู้** ได้มากขึ้น ไม่จำกัดรูปแบบ เวลา และสถานที่

E-Museum หรือ Digital-Museum นอกจากจะนำเสนอข้อมูลพิพิธภัณฑ์ผ่าน website แล้ว อาจผสมองค์ความรู้ทางเทคโนโลยีสารสนเทศกับพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้เกิดการรับรู้ผ่านสื่อต่างๆ เช่น CD-ROM DVD หรือสื่อสารสนเทศอื่นๆ ซึ่งพิพิธภัณฑ์ควรปรับปรุง ให้มีความน่าสนใจทั้งเนื้อหาและรูปแบบที่น่าสนใจ ควรมีการใช้เทคโนโลยีประกอบเพื่อให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมไม่ใช่แค่มองวัตถุหรืออ่านข้อมูล เทคโนโลยีที่สามารถนำมาใช้ได้ เช่น โต๊ะที่สามารถเลื่อนดูข้อมูลได้จากข้างบน ซึ่งเป็นหน้าจอ touch Screen การใช้แว่นขยายอ่านข้อมูล การปรับที่ข้อมูลลงกระดาษ บางแห่งนำภาพที่จัดแสดงหรือข้อความบางข้อความมาใช้เป็น E-card หรือบัตรฉายหรืออิเล็กทรอนิกส์ฟรี คนที่ได้รับจะสามารถย้อนกลับไปดูว่าส่งมาจากที่ใด ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์แบบหนึ่งด้วย หรืออาจพัฒนาไปสู่การค้าทางอินเทอร์เน็ต เช่น ของที่ระลึก ของแต่งบ้าน เป็นต้น

หากไม่มีการเชื่อมต่อทางอินเทอร์เน็ต อาจผลิตสื่อเช่น CD-ROM DVD โสตทัศนต่างๆ ส่งไปยังห้องสมุดหรือโรงเรียนเพื่อดึงดูดให้คนอยากมา มัลติมีเดีย เช่น ตัวการ์ตูนและภาพวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ อาจนำมาผลิตซ้ำเพื่อจำหน่าย หรือนำมาสร้างสินค้าที่เป็นสัญลักษณ์ของพิพิธภัณฑ์ได้

กระบวนการสำคัญของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ มี 3 ส่วน คือ **ขั้นตอนการแปลงข้อมูล** คือการแปลงข้อมูลจากสื่อธรรมดาหรือวัตถุจริงให้อยู่ในรูปแบบข้อมูลดิจิทัล ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสแกนภาพและเอกสาร การ

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

43

เทคนิควิธีการเบื้องต้น

ถ่ายภาพ การพิมพ์เอกสาร การบันทึกภาพเคลื่อนไหว เสียง หรือทั้งภาพและเสียง **ขั้นตอนการบริหารจัดการข้อมูล** เป็นการให้รายละเอียดกับข้อมูลมากขึ้น เป็นข้อมูลของข้อมูลอีกทีที่เรียกว่า Meta data และขั้นตอนสุดท้าย คือ**การแสดงผลข้อมูล** เป็นขั้นตอนที่นำข้อมูลออกเผยแพร่ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ภาพถ่าย วิดีโอหรือเสียง สื่อเรียนรู้ทางอินเทอร์เน็ต บริการพิพิธภัณฑ์ออนไลน์ Visual Tour ซึ่งเสมือนจริงเหมือนกันได้ไปชมพิพิธภัณฑ์ด้วยตนเอง

เหล่านี้คือวิธีที่สามารถทำให้พิพิธภัณฑ์มีชีวิตชีวาและเรียนรู้ได้ไม่จำกัดเวลา และยังช่วยประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์ด้วย

44

จุดสารเพื่อชุมชนพิพิธภัณฑ์

เทคนิควิธีการเบื้องต้น

เรื่องเล่าจากสนาม:

การออกแบบนิทรรศการที่เจ้าของพิพิธภัณฑ์มีส่วนร่วม

ผู้ร่วมเสวนา คุณวิรัตน์ น้อยประชา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ.นครปฐม

คุณมานะ เกียรติทวี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ.นครปฐม

คุณทรงศักดิ์ แก้วมูล พิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง จ.ลำปาง

คุณชาญวิทย์ ศิระประเสริฐ นักออกแบบในโครงการฯ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ.นครปฐม และพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินหลวง จ.ลำปาง เป็นกรณีศึกษาวิจัยของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรภายใต้โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นซึ่งมีหลักในการทำงานว่า “การพัฒนาใดๆ ที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์ต้องเป็นความต้องการของคนในชุมชน” ดังนั้นเมื่อการออกแบบนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน นิทรรศการจึงต้องได้รับความเห็นชอบจากคนในชุมชน

การทำงานร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยฯ กับพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งเป็นการทำงานที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน เห็นได้จากขั้นตอนและวิธีการทำงานของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่งเหมือนกัน ต่างกันเพียงเนื้อหาของนิทรรศการที่จัดแสดงเท่านั้น

การออกแบบนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดและพิพิธภัณฑ์วัดไหล่หิน เริ่มจากการประชุมกับชาวบ้านและผู้มีอำนาจในชุมชน เช่น เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการพิพิธภัณฑ์ และที่ปรึกษาพิพิธภัณฑ์ เพื่อสรุปเนื้อหาของนิทรรศการที่จะจัดแสดง จากนั้นให้นักออกแบบของศูนย์ฯ ทำหน้าที่ออกแบบหน้าตาของนิทรรศการชุดใหม่นำเสนอต่อชุมชน

จากการนำเสนอแบบนิทรรศการปรากฏว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เข้าใจแบบที่อยู่ในกระดาษที่นักออกแบบของศูนย์ฯ ออกแบบมา ทีมงานจึงต้องกลับไปคิดวิธีการนำเสนอใหม่เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจ ท้ายที่สุดนักออกแบบได้ทำโมเดลห้องนิทรรศการจำลอง ขนาด 1:10 หลังจากนั้นได้นำกลับไปเสนอให้กับชาวบ้านอีกครั้งหนึ่ง ปรากฏว่าคราวนี้ชาวบ้านสามารถเข้าใจสิ่งที่ทีมต้องการนำเสนอ และมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับทีมนักวิจัยมากขึ้น

เมื่อแก้ไขแบบนิทรรศการจนเป็นที่พอใจของชาวบ้านแล้วถึงขั้นตอนของการก่อสร้าง พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดได้ช่างที่เป็นชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงกับวัดมาทำโครงสร้างของนิทรรศการ และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของการก่อสร้างและวัสดุที่ใช้ตามความเหมาะสมและสภาพการณ์ของพิพิธภัณฑ์

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

เทวสถานอินทรีทอง

45

ขณะที่พิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินใช้ช่างมืออาชีพของหมู่บ้านมารับเหมาการทำโครงสร้างนิทรรศการ ทุกชั้น ตอนต้องผ่านการแสดงความคิดเห็นจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน และมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการก่อสร้าง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของพิพิธภัณฑ์

สำหรับเนื้อหา นิทรรศการของพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แห่ง ก็ต้องผ่านความเห็นชอบจากชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูดนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดและเรื่องของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ขณะที่พิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต การทำมาหากินและประเพณีสำคัญของหมู่บ้านไหล่หิน

ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่า ขั้นตอนของการออกแบบ ก่อสร้าง และจัดทำนิทรรศการของทั้ง 2 พิพิธภัณฑ์ เป็นการทำงานที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การคิดเนื้อหา นิทรรศการ การออกแบบ การก่อสร้าง และการจัดแสดง การเปิดโอกาสให้เจ้าของวัฒนธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานนั้น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ทดลองทำสิ่งใหม่ๆ และเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหา หรือข้อผิดพลาดร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ความภาคภูมิใจร่วมกันของคนในท้องถิ่น

ทำเองได้ง่ายจัง “นิทรรศการเรื่องเล่าจากภาพถ่าย”

นวลพรรณ บุญธรรม

จุฑามาศ ลัมรัตนพันธ์

นักวิจัยภาคสนาม โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

นวลพรรณ บุญธรรม และจุฑามาศ ลัมรัตนพันธ์ นักวิจัยภาคสนามในโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ได้เล่าถึงประสบการณ์การทำงานพิพิธภัณฑ์ร่วมกับพิพิธภัณฑ์วัดโหลหินหลวง จ.ลำปาง และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดท่าพูด จ.นครปฐม นวลพรรณกล่าวว่าการทำงานช่วงปีแรกคือการศึกษาสภาพของพิพิธภัณฑ์ ทำความรู้จักกับชาวบ้านและบุคคลกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างความคุ้นเคย และสำรวจความต้องการในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ของชาวบ้าน หลังจากนั้นทีมงานจากศูนย์มานุษยฯ ได้จัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อถ่ายทอดกระบวนการและความรู้ทางพิพิธภัณฑ์ให้กับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์และชาวบ้าน กิจกรรมดังกล่าวได้แก่การทำทะเบียนวัตถุในพิพิธภัณฑ์ การเก็บข้อมูลเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิต และการจัดกิจกรรมให้เยาวชนเก็บเรื่องราวของท้องถิ่นตัวเอง ด้วยการพาเด็กๆ ในท้องถิ่นไปซักถามข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

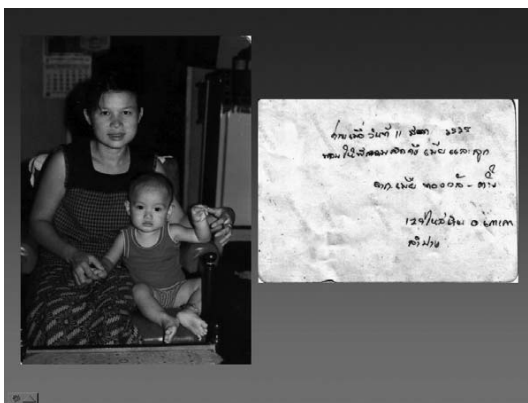
นอกจากนี้ได้ร่วมกับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์จัดนิทรรศการหมุนเวียนขึ้น 2 ชุด คือนิทรรศการเรื่อง “โหลหินในอดีตคุณค่าทางประวัติศาสตร์” เป็นนิทรรศการที่ชักชวนให้ชาวบ้านนำภาพถ่ายของตนเองมาจัดแสดงและจัดเสวนาเล่าถึงเรื่องราวในภาพ นิทรรศการอีกชุดหนึ่งคือนิทรรศการ “เรื่องเล่าจากหนังสือเดินทาง” เรื่องราวของคนบ้านโหลหินที่เดินทางไปทำงานเมืองนอก รายได้จากการไปทำงานนี้ช่วยสร้างฐานะครอบครัวให้ดีขึ้น และช่วยพัฒนาวัดและหมู่บ้านให้เจริญ ทีมนักวิจัยและผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ได้ช่วยกันเก็บข้อมูลจากผู้ที่เคยไปทำงานเมืองนอก รวมทั้งรวบรวมวัตถุที่จะนำมาจัดแสดง และพบว่าภาพถ่ายของชาวบ้านสามารถเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งภาพสถานที่ ภาพการทำงาน ภาพชีวิตความเป็นอยู่ นอกจากนี้ยังแฝงด้วยอารมณ์และความรู้สึก เช่น “อยู่เพื่อเงินตัวเดียว” เป็นข้อความที่เขียนติดไว้กับผนังห้องที่ปรากฏในภาพถ่าย ภาพและข้อความหลังภาพที่แสดงความรักความผูกพันระหว่างสามีภรรยา ฯลฯ นักวิจัยและทีมจึงเลือกใช้ภาพเหล่านี้ในการถ่ายทอดเรื่องราว และจัดนิทรรศการให้คนบ้านโหลหินได้ชม นิทรรศการชุดนี้ชาวบ้านต่างให้ความสนใจ และพูดคุยกันถึงเรื่องราวดังกล่าว คนที่มีรูปและเรื่องราวอยู่ใน

นิทรรศการก็ชวนให้ลูกหลานดู กิจกรรมนั้นนอกจากจะเป็นสร้างความเคลื่อนไหวให้กับพิพิธภัณฑ์แล้ว ยังได้เก็บเรื่องราวช่วงหนึ่งที่เป็นประวัติศาสตร์ของชุมชน และเป็นการเพิ่มพื้นที่ให้คนในชุมชนได้มาบอกเล่าเรื่องราวของตน

จุฑามาศ กล่าวถึงกระบวนการการทำงานร่วมกับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดท่าพูดและชุมชนว่า การทำงานในระยะแรกคือการทำงานร่วมกับเด็ก ๆ โดยได้รับความร่วมมือกับโรงเรียนวัดท่าพูด ในขั้นแรกได้ร่วมกันสำรวจ จปฐ. (ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน) ซึ่งเป็นผลดีเพราะได้ทำความรู้จักกับชุมชน เด็กกลุ่มนี้ต่อมาได้มาช่วยงานพิพิธภัณฑ์ เช่น ทำความสะอาดพิพิธภัณฑ์ และเป็นมัคคุเทศก์น้อยอธิบายข่าวของในพิพิธภัณฑ์ในช่วงงานประจำปีวัดท่าพูด ต่อมาเด็กกลุ่มนี้ จบการศึกษาออกไปจึงขาดเด็ก ๆ มาช่วยงานพิพิธภัณฑ์ จึงต้องหันมาทำงานกับผู้ใหญ่มากขึ้น เริ่มจากการทำความเข้าใจกับบุคคลกลุ่มต่างๆ ว่าพิพิธภัณฑ์คืออะไร ด้วยการพาตัวแทนชุมชนไปดูงานพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์โป่งมะนาว จ.ลพบุรี พิพิธภัณฑ์ยี่สาร พิพิธภัณฑ์จำทวี สิ่งที่ได้หลังจากการไปดูงานครั้งนั้นคือห้องคลังเก็บวัตถุ หลังจากนั้นจึงร่วมกับทีมงานของศูนย์มานุษยฯ มาออกแบบการทำทะเบียนวัตถุให้กับเด็กนักเรียนวัดท่าพูด เด็ก ๆ ได้ช่วยทำทะเบียนวัตถุในพิพิธภัณฑ์ได้จำนวนหนึ่ง โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนช่วยบอกเล่าเรื่องราวของวัตถุแต่ละชิ้น หลังจากนั้นได้พาเด็กและชุมชนไปดูงานที่ตลาดเก่าห้องและตลาดร้อยปีสามชุก จ.สุพรรณบุรี นอกจากนี้ยังได้ร่วมกับผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์จัดนิทรรศการย่อยๆ เพื่อนำไปแสดงตามสถานที่ต่างๆ ที่ได้รับเชิญ เช่นงานพระปฐมเจดีย์ งานพิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง เป็นต้น

ต่อมาพิพิธภัณฑ์ได้รับภาพถ่ายขาวดำจำนวนหนึ่งของคุณป้าชา เฟ่งศรี ถ่ายไว้เมื่อประมาณ 40 - 50 ปีมาแล้ว เป็นรูปของวัดท่าพูด โรงเรียน บุคคลท้องถิ่น ประเพณี งานแต่งงาน งานบวช งานศพ ฯลฯ บางภาพแสดงสถานที่ที่ปัจจุบันไม่มีแล้ว ภาพเหล่านั้นถูกนำมาจัดเป็นนิทรรศการ “เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” ในช่วงงานประจำปีวัดท่าพูด ซึ่งคนในชุมชนให้ความสนใจต่างมาดูและเล่าถึงคน เหตุการณ์ และสถานที่ที่อยู่ในภาพ นิทรรศการนี้ต่างจากการจัดที่วัดโหลหิน เพราะนิทรรศการเรื่องเล่าจากหนังสือเดินทางจะมีเนื้อหาและเรื่องราวมาก่อน ส่วนนิทรรศการชุดนี้เรื่องราวจะได้มาจากการพูดคุยของชาวบ้านที่มาชม หากตีความจากภาพที่มีเรื่องอยู่ในกิจกรรมต่างๆ จะสามารถตีความได้ว่าเมื่อก่อนชุมชนท่าพูดใช้การจราจรทางน้ำเป็นหลัก ซึ่งจากภาพเหล่านี้เองทำให้เราย้อนถึงภาพในอดีตได้

เสวนาน้ำใจ

“ความเหมือนที่แตกต่าง: หนึ่งตระกูลหนังใหญ่”

ผู้ร่วมเสวนา พระครูพิทักษ์ศิลปาคม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น จ.ขอนแก่น
อาจารย์นครินทร์ ขาทอง พิพิธภัณฑสถานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ จ.สงขลา
คุณนันทวัฒน์ จักรอุทัย นักวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

หนังตะลุงและหนังใหญ่มีรากเหง้ามาจากการใช้หนังสัตว์แกะสลัก และนำมาเล่นหน้ากองไฟให้เกิดเงา มนุษย์รู้จักการเล่นเงามาตั้งแต่สองพันปีมาแล้ว อาจกล่าวได้ว่าอินเดียเป็นประเทศแรกที่รู้จักการเล่นหนังตะลุงที่เรียกว่า “ฉายานาฏกะ” ต่อมาเผยแพร่เข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แถบเกาะสุมาตราและชวา ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัยเมื่อ 1,200 - 1,000 ปีที่ผ่านมา ในชวาเรียกหนังว่า “วายัง กุลิต” (Wayang Kulit) มีจุดประสงค์หลักเพื่อเผยแพร่ศาสนา

ส่วนหนังตะลุงในประเทศไทยสันนิษฐานว่า น่าจะเริ่มมีตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ หรือราว 150 - 200 ปีที่ผ่านมา เพราะมีบันทึกประกอบกับการเทียบเคียงรูปแบบศิลปะการแสดงในช่วงนั้น คาดว่าหนังตะลุงไทยน่าจะได้รับการเผยแพร่มาจากชาวที่รับอิทธิพลการเล่นหนังมาจากอินเดียได้อีกทีหนึ่ง เมื่อเข้ามาในประเทศไทยได้มีการแลกเปลี่ยนปรับปรุงและพัฒนาการแสดงมาเรื่อยๆ จนเป็นหนังตะลุงที่แสดงอยู่ในปัจจุบัน

ขณะที่การแสดงหนังใหญ่ของไทยสันนิษฐานว่า น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากการเล่นหนังของเขมร โดยเข้ามาในราชสำนักตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ลวดลายของตัวหนังที่เขมรใช้เล่นนำมาจากภาพแกะสลักที่อยู่รอบกำแพงนครวัด ซึ่งการเล่นหนังของเขมรก็ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะการแสดงของชาวอีกทีหนึ่ง ช่วงแรกที่หนังใหญ่เข้ามาในไทย เป็นการแสดงเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมของกษัตริย์เท่านั้น ดังนั้นรูปแบบการแสดงหนังใหญ่ในปัจจุบันจึงถูกพัฒนาขึ้นมาจากศิลปะการแสดงของราชสำนัก

ความแตกต่างระหว่างหนังตะลุงกับหนังใหญ่มีอยู่หลายประการเช่น **รูปแบบการแสดง** หนังตะลุงจะเชิดตัวหนังหลังจากหรือจอหนัง ขณะที่หนังใหญ่ ผู้เชิดจะเป็นเชิดหน้าฉาก เพื่อให้ผู้ชมสามารถเห็นลีลาของผู้เชิดหนังได้ นอกจากนี้ **ตัวหนัง** ที่ใช้แสดงก็มี

ความต่างกล่าวคือ ตัวหนังใหญ่จะเป็นหนังแผ่นที่แกะเรื่องราว ฉาก หรือตัวละคร อยู่บนแผ่นหนังขนาดใหญ่ ไม่สามารถเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ได้ ส่วนตัวหนังตะลุงจะแกะสลักออกมาเป็นตัวๆ แต่ไม่ได้กำหนดว่าเป็นตัวละครตัวไหน ชื่ออะไร หรือเล่นเรื่องอะไร ทำให้ตัวละครของหนังตะลุงมีอิสระในการแสดงมากกว่าคือ สามารถแสดงเป็นตัวละครใด แสดงเรื่องอะไรก็ได้ ตามแต่ความพอใจของนายหนัง

นอกจากตัวหนังตะลุงจะมีอิสระในการแสดงแล้ว ตัวหนังยังสามารถเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ได้ ด้วยการขีด โดยจะใช้ไม้หลักกับไม้ซี่เป็นตัวกำหนดลักษณะการเคลื่อนไหวของตัวละคร ซึ่งการแสดงหนังใหญ่ไม่สามารถทำได้

เนื้อหา หรือเรื่องที่นำมาเล่น ในปัจจุบันหนังใหญ่จะเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ เพียงเรื่องเดียว ทั้งที่ในอดีตเคยเล่นเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ ทลวิชัย - คาวี หรือสังข์ทอง เป็นต้น ส่วนหนังตะลุงสามารถแสดงได้หลากหลายทั้งเรื่องเกี่ยวกับธรรมะ ความดี - ความชั่ว วรรณกรรมพื้นบ้าน หรือเทพนิยาย บางครั้งมีการสอดแทรกหรือแสดงเรื่องราวของสังคมร่วมสมัยลงไป แต่ก็ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นศิลปะภาคใต้ ด้วยการร้องเป็น **ภาษาใต้** โดยใช้กลอน 4 หรือ กลอน 6 หรือกลอนลอลดใหม่ เป็นต้น

ตัวตลก ที่อยู่ในการแสดงก็เป็นความต่างอีกประการหนึ่งของหนังตะลุงและหนังใหญ่ หนังตะลุงจะมีตัวละครที่ชื่อว่า “ไอ้เท่ง” เล่นเป็นตัวตลกสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ชม ขณะที่หนังใหญ่จะเป็นการแสดงเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือโอกาสสำคัญของราชสำนัก จึงไม่มีตัวละครที่เล่นตลกแบบสองแง่สองง่ามอย่างไอ้เท่งร่วมแสดงด้วย แต่ความขบขันจะเกิดจากบทพากย์ที่เพิ่มเข้าไปหรือลีลาของนักแสดงหนัง

แม้หนังตะลุงและหนังใหญ่จะมีความต่างในเรื่องของรูปแบบการแสดงและตัวละคร แต่ความพยายามในการอนุรักษ์ศิลปะการเล่นหนังทั้งสองแบบไว้ เป็นความเหมือนโดยตั้งใจของคนเล่นหนังทุกคน ที่คืนในสังคมควรให้การสนับสนุน และชื่นชมคุณค่าของแผ่นหนังเหล่านั้น

ของเก่าพื้นความกลัว: เกี่ยวกับเรื่องเล่าชีวิตคนเก่า

ผู้ร่วมเสวนา คุณเจ๊ชัย แจ่มนิยม

พิพิธภัณฑ์ชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม จ.นครปฐม

อ.ฉันทนา สาระบุรินทร์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหัวลำโพง จ.ฉะเชิงเทรา

ผู้ดำเนินรายการ ผศ.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร

คุณเจ๊ชัย แจ่มนิยม กล่าวถึงเคียวเกี่ยวข้าวว่า เคียวแต่ละภาคมีความแตกต่างกัน เคียวของภาคกลางมีหลายแบบเช่น ในพื้นที่นาลุ่มของ จ. ออยุธยา เคียวเกี่ยวข้าวจะมีวงเคียวกว้างเพราะข้าวกอใหญ่ ส่วนข้าวในนาที่ดอนจะใช้เคียวที่มีวงแคบกว่า เคียวแบบคอยาวใช้เกี่ยวข้าวที่ขึ้นสูง เคียวคอสั้นใช้เกี่ยวข้าวต้นเตี้ย ส่วนเคียวสำหรับเกี่ยวหญ้า (ใช้กำจัดหญ้าในนาหรือเกี่ยวหญ้ามาเลี้ยงวัวควาย) จะมีวงเคียวเล็กกว่า ใบเล็กกว่าและคอสั้นกว่าเคียวเกี่ยวข้าว เมื่อก่อนเคียวเป็นเครื่องมือที่ทุกบ้านแต่ปัจจุบันไม่ได้ใช้แล้วจึงค่อยๆหายไป

นอกจากนี้เคียวยังมีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่นเพลงเดินกำรำเคียวที่หนุ่มสาวร้องเกี่ยวกัน

อ.ฉันทนา สาระบุรินทร์ กล่าวว่า จากการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของบ้านหัวลำโพง จ.ฉะเชิงเทรา พบว่าคนที่นี่สืบเชื้อสายมาจากชาวเขมรที่เข้ามาตั้งแต่ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 2 - รัชกาลที่ 3 และคงนำเครื่องมือการทำนาทำกินและเคียวติดตัวมาด้วย อ.ฉันทนาเล่าถึงการทำนาว่า การทำนาในที่ลุ่ม น้ำจะเยอะข้าวกอใหญ่ และต้นข้าวมักจะล้ม เวลาเกี่ยวจึงต้องข้อนรวงข้าวขึ้นมาก่อน เคียวจึงต้องมีลักษณะพิเศษเรียกว่าเคียวขอ เคียวบ้อง และเคียวต่อ เคียวส่วนมากทำมาจากไม้แดงจีน หรือไม้ไผ่ ส่วนที่โค้งงอเรียกว่าหางแมงป่อง ทำด้วยขาควายเอามาลนไฟและดัดให้โค้งงอ ในเขมรยังใช้เคียวแบบนี้อยู่ เมื่อก่อนชาวบ้านจะทำเคียวใช้กันเอง ใช้แล้วอาจทิ้งไปปีหน้าทำใหม่ ปัจจุบันไม่ค่อยมีแล้วเพราะใช้รถเกี่ยวข้าว